

The Theological Components of the Orthodox Ethos

Eirini Artemi

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2024-12-157>

Abstract. Morality according to orthodox theology and the teaching of the Fathers is the result of the cooperation of the grace of the Uncreated God and the free will and choice of man. So we are talking about the morality that comes after God's personal relationship with man and not from some philosophy. The latter has the possibility of freely choosing the divine plan for the salvation of the human race by accepting the salvation in Christ, following the path shown to him by our incarnate Lord Jesus Christ himself. The attitude of the orthodox Christian towards the knowledge and experience of the truth of Christ is achieved only if the believer follows the teaching of Christ, as He taught it, the Apostles preached it and the Church preserved it. The Orthodox ethos is achieved when the Christian applies the words of the Apostle Paul who exhorts us to completely change both our way of thinking and that of our experience. In simple words, we must put off the old man and put on the new man, the man in Christ: "But now you yourselves are to put off all these: anger, wrath, malice, blasphemy, filthy language out of your mouth. Do not lie to one another, since you have put off the old man with his deeds, and have put on the new man who is renewed in knowledge according to the image of Him who created him" (Col. 3:8-10). Generally, the Orthodox ethics is ascetical; it is not based on philosophy. It has no connection with philosophical ethics. It has nothing at all to do with that phenomenon. In Orthodoxy the worst human being can be cleansed and attain to illumination. Ascetic training can never be converted into ethics, because it is based on treating the whole human personality. Orthodox asceticism bears some resemblance to the method of contemporary psychiatry, but its approach and purpose are different. Through Orthodox ascetic teaching, which is derived from Orthodox dogma and means purification and illumination, man experiences dogma. Dogma becomes experience and man attains to glorification. Orthodox asceticism is a collaboration between the human being and the uncreated energy of God. To sum up, according to the Fathers, human beings are not categorized as "ethical" and "unethical", "moral" and "immoral", "pious" and "impious" according to anthropocentric and moralistic criteria. The Christians continually encounter the problem that there are many people with pious intentions, who either act piously, or speak about piety and ethics, and divide people into "good" and "bad".

Keywords: Morality, ethic, Orthodox ethos, asceticism.

1. Η αλληλένδετη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ δόγματος και ήθους

Η χριστιανική ανθρωπολογία στην Ορθόδοξη θεολογία εμπεριέχεται σε τρία μέρη: α. στο άνοιγμα του ανθρώπινου προσώπου στον Θεό, β. στην επιφάνεια του Θεού στον άνθρωπο και γ. ο προβληματισμός σύμφωνα με τη ορθόδοξη διδασκαλία σχετικά με την φύση του ανθρώπου ως εικόνα του Θεού και την δυνατότητα του καθ' ομοίωσιν¹. Όλα αυτά σχετίζονται απαρέγκλιτα με την προαίρεση του ανθρώπου, την εφαρμογή του θελήματος του Θεού, την πτώση του ανθρώπου και την εν Χριστώ σωτηρία.

Το ορθό δόγμα σχετίζεται με το πραγματικό χριστιανικό ήθος του πιστού και αυτό βιώνεται μέσα στην Εκκλησία, εννοώντας την Ορθόδοξη Εκκλησία, που αποτελεί το θεματοφύλακα της πίστης που μας παρέδωσε ο Χριστός και διασώζεται μέσα από την ιερή παράδοση της Εκκλησίας και την Αγία Γραφή. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι όταν γίνεται λόγος για την Αγία Γραφή και την ιερή παράδοση δεν εννοούνται δύο πράγματα ξεχωριστά και αποκομμένα μεταξύ τους ή ακόμα και άκρως αντίθετα, αλλά αποτελούν ένα αρμονικό σύνολο της εν Θεώ αποκάλυψης, των θείων θεοφανειών με σκοπό τη θέωση του ανθρώπου δηλαδή τη σωτηρία του². Επομένως, το ήθος δεν αποτελεί κάποιο μέτρο και σταθμό για να μπορέσει να αξιολογηθεί ένας χαρακτήρας αλλά είναι ο δυναμικός τρόπος που ανταποκρίνεται με ελεύθερη επιλογή στην αλήθεια που αναφέρεται στην ύπαρξη και στον γνήσιο τρόπο του είναι του εκάστοτε ανθρώπου³.

Στην Εκκλησία ο πιστός γίνεται μέτοχος όχι μίας κοσμικής ηθικής που πολλές φορές είναι απόλυτα υποκριτική, ηθικιστική και ίσως κάποιες φορές φαρισαϊκή και σεμνότυφη, αλλά αποκτά το ήθος της εν Χριστώ διδασκαλίας. Αυτή τον οδηγεί σε μία ενότητα του πιστού με τον πλησίον του. Πρωτίστως όμως τον ενώνει με το ίδιο τον Θεό. Το ήθος αυτό αποκαλύπτεται στον άνθρωπο από τον ίδιο τον Τριαδικό Θεό, για αυτό ενώνει τον αληθινά ορθόδοξο Χριστιανό με το Θεό «είς εκείνην τήν ενότητα ήτις κέκτηται διδάσκαλον τήν Αγίαν Τριάδα»⁴ αλλά και με τον συνάνθρωπό του σε μία αγαπητική ένωση⁵. Το συγκεκριμένο και μόνο αληθινό ήθος έχει ως αφετηρία του την εν Χριστώ ομοίωση, σύμφωνα με τον επίσκοπο Καισαρείας Βασίλειο, ο οποίος υπογραμμίζει στις Ασκητικές Διατάξεις του:

*«Πᾶσα πρᾶξις, ἀγαπητὲ, καὶ πᾶς λόγος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
κανὼν ἐστὶν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνηνθρώπησεν, ὥς ἐν*

¹ Στ. Γιαγκάζογλου, Πρόσωπο και ετερότητα, (Αθήνα: Ίνδικτος 2006), σ. 89. Γέν. 1:26

² Ν. Μητσόπουλος, Θέματα Ορθόδοξου Ηθικής Θεολογίας Α., (Αθήνα: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Χριστιανικής Ηθικής 1993), σ. 49.

³ Χρ. Γιανναρά, Η ελευθερία του ήθους, (Αθήνα: Ίκαρος, 2002), σ. 14.

⁴ Ισαάκ ο Σύρος, Τα ευρεθέντα ασκητικά, ΠΔ'.

⁵ «Υπέρ της του κόσμου ζωής. Το κοινωνικό ήθος της Ορθόδοξης Εκκλησίας», μτφρ. Νικόλαος Ασπροούλης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα. URL: <https://www.goarch.org/el/social-ethos>

εἰκόνι διαγράφων ἡμῖν εὐσέβειάν τε καὶ ἀρετὴν, ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἑκάστη ὁρῶν τες ζηλώσωμεν τὸ ἀρχέτυπον. Διὰ γὰρ τοῦτο φορεῖ τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ τὴν πολιτείαν, ὡς οἶόν τε, μιμησώμεθα»⁶.

Επομένως, το αληθινό εν Χριστῷ ἦθος ἔχει ως θεμέλιά του την Τριαδολογική, Χριστολογική και Πνευματολογική διδασκαλία της Εκκλησίας μας, ὅπως φανερώθηκε ἀπὸ τον Τριαδικό Θεό στους ἀνθρώπους μέσω της ἐνανθρώπησης του Ἰησοῦ Χριστοῦ⁷. Ἡ ἀληθινή αὐτή δογματική διδασκαλία ὑπάρχει μέσα στη Βίβλο καὶ σφραγίστηκε ἀπὸ τις ἀποφάσεις των Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων της Εκκλησίας καὶ ὅπως ἀναπτύχθηκε μέσα στη διδασκαλία των Πατέρων. Το ἦθος της Ορθόδοξης Εκκλησίας ἓνα στόχο ἔχει την σωτηρία του πιστοῦ καὶ την εἰσοδό του στη Βασιλεία των Ουρανῶν.

Πῶς ὁμως ὁ ἄνθρωπος θα πετύχει νὰ γίνει μέλος της Εκκλησίας του Χριστοῦ με σκοπό τὴν σωτηρία του μέσα ἀπὸ μία ἀγαπητική σχέση με τον Τριαδικό Θεό που θα τον ὁδηγήσει στη Βασιλεία του Θεοῦ; Βασικὴ προϋπόθεση για τὴν εἰσοδό του ἀνθρώπου στην Εκκλησία εἶναι τὸ μυστήριο του Βαπτίσματος. Στὸ μυστήριο αὐτό ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται με τὴν προϋπόθεση ὅτι πιστεύει στὸ Θεό. Ἡ ὀρθή πίστη ὁδηγεῖ στην ὀρθή δόξα για τὸν Τριαδικό Θεό καὶ φέρνει τὸν πιστό στην κολυμπήθρα μέσα στην ὁποία ἀναγεννᾶται πνευματικά με τὸ μυστήριο του Βαπτίσματος. Ἐπισφραγίζει με τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν πίστη του στην Ἀγία Τριάδα σύμφωνα με τὸν Μέγα Βασίλειο: «Πίστις δε καὶ βάπτισμα, δύο τρόποι της σωτηρίας, συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι. Πίστις μὲν γὰρ τελειοῦται διὰ βαπτίσματος, βάπτισμα δε θεμελιούται διὰ της πίστεως, καὶ διὰ των αὐτῶν ὀνομάτων ἐκάτερα πληροῦνται»⁸. Ἐνῶ σε ἄλλο σημεῖο του ἔργου Περί ἁγίου Πνεύματος, ὁ Βασίλειος συμπληρώνει: «Χριστιανοὶ πόθεν ἡμεῖς; Διὰ της πίστεως, πας τις ἀν εἴποι. Σωζόμεθα δε τίνα τρόπον; Ἀναγεννηθέντες δηλονότι διὰ της ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος»⁹. Για τὸ λόγο αὐτό ὁ ἱερέας προτρέπει καὶ συμβουλεύει τὸν νεοφώτιστο:

⁶ Βασίλειος Καισαρείας, Ἀσκητικά Διατάξεις, 1, PG 31, 1325AB.

⁷ «Συνεπῶς, ὅταν εμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι πιστεύουμε στὸ Χριστό, ὡς Θεάνθρωπο, πιστεύουμε συνάμα καὶ στην Ἀγία Τριάδα, που μας τὴν ἀποκάλυψε ἀκριβῶς ἡ σάρκωση καὶ ἐνανθρώπηση του Χριστοῦ. Γιατί ὁ Θεός των Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ (καὶ ὄχι ὁ Θεός των φιλοσόφων ἢ των θρησκειῶν) ἀποκαλύφθηκε σε μας στὸ πρόσωπο του Χριστοῦ με τὴν σάρκωσή Του. Ὁ σαρκωμένος λοιπὸν Λόγος του Θεοῦ, ὁ ἱστορικός Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, εἶναι ἀκριβῶς ἡ οὐσία της Ἀποκάλυψης του Θεοῦ, ἡ οὐσία του Χριστιανισμοῦ. Αὐτός, ὡς Θεάνθρωπος, εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἀποκάλυψη σε ὅλη της τὴν πληρότητα. Χωρὶς τὴν σάρκωση του Χριστοῦ, του δευτέρου Προσώπου της Ἀγίας Τριάδος, εμεῖς δεν θα εἴχαμε γνωρίσει τίποτε ἀπὸ τὸ μυστήριο αὐτῆς της Τριάδος», Ἀθανασίου Γιέφτιτς, πρ. ἐπισκόπου Ζαχουμίου καὶ Ερζεγοβίνης, «Τὸ Ορθόδοξο χριστιανικὸ ἦθος», Πεκπουσία, 16 Μαΐου 2011. URL <https://www.pemptousia.gr/2011/05/to-orthodoxo-christianiko-ithos/>. [Ἡμ. Ἀνάκτησης 5 Αυγούστου 2024]

⁸ Βασίλειον Καισαρείας, Περί του ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου, ed. B. Pruche, Basile de Césarée, Sur le Saint-Esprit, 2nd edn., 12, 28, 31-40.

⁹ Βασίλειον Καισαρείας, Περί του ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου, ed. B. Pruche, Basile de Césarée. Sur le Saint-Esprit, 2nd edn., 10, 26, 1-3.

«Μόρφωσόν Σου τον Χριστόν εν τω μέλλοντι αναγεννάσθαι, και οικοδόμησον αυτόν εν τω θεμελίω των Αποστόλων και των Προφητών Σου και μη καθέλης, αλλά φύτευσον αυτόν φύτευμα αληθείας εν τη Αγία Σου Καθολική και Αποστολική Εκκλησία...»¹⁰.

Επομένως, είναι αδιαπραγμάτευτο στην Ορθόδοξη Παράδοση της Εκκλησίας η απόλυτη στενή και ουσιαστική σύνδεση του ήθους με το δόγμα. Ο χωρισμός του ενός από του άλλου δημιουργεί μία απόλυτη φενάκη στη ζωή του πιστού. Επίρρωση των όσων αναφέρονται ανωτέρω αποτελούν τα λόγια του Κυρίλλου Αρχιεπισκόπου Ιεροσολύμων:

«Ὁ γάρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν καὶ πράξεων ἀγαθῶν. Καὶ οὔτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ, οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός. Τί γάρ ὄφελος εἶδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχροῶς;»¹¹

Συνοψίζοντας θα μπορούσε να ειπωθεί το ήθος στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είναι το αποτέλεσμα κάποιων νομικών διατάξεων και ένας αναγκαστικός ηθικιστικό τρόπος ζωής που ασπάστηκαν πολλές Δυτικές Προτεσταντικές κυρίως Ομολογίες αλλά απόρροια της «μόρφωσής» του πιστού στο παράδειγμα του Χριστού,

«Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ καινοῦ νόμου δύναμις, οὕτω γεννᾶται Χριστιανός· τοῦτον τὸν τρόπον εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀφικνεῖται φιλοσοφίαν, ἔργων μὲν τῶν ἀρίστων ἐπιλημμένος, πίστιν δέ ἀκίνητον ἔχων, οὐ πειθοῦς ἀνάγκη πιστεύων, οὐδέ νόμοις ἄγων τὸ ἥθος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ καὶ τοῦτο κάκεῖνο δεχόμενος καὶ δι' ἀμφοῖν εἰς τὸ μακάριον τοῦ Χριστοῦ μορφούμενος εἶδος»¹².

Πώς επιτυγχάνεται αυτό το εν Χριστώ ήθος, μόνο μέσω της συμμετοχής του πιστού στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας και στον αγώνα του εναντίον των παθών του και της αμαρτίας. Κατά συνέπεια, το Ορθόδοξο Χριστιανικό Ήθος, δεν έχει καμία σχέση με θεσμοθετημένους ηθικούς κανόνες και το αποκτούμε όταν τηρώντας την εντολή του Αποστόλου Παύλου, «...απεκδυσάμενοι τον παλαιόν άνθρωπον συν ταις πράξεσιν αυτού και ενδυσάμενοι τον νέον τον ανακαινούμενον εις επίγνωσιν κατ' εικόνα του κτίσαντος αυτόν...»

¹⁰ Ευχή του Αγίου Βαπτίσματος. URL: https://foteinos-ixnilatis.blogspot.com/2018/11/blog-post_6.html

¹¹ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Κατηχήσεις, Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων, τ. 39, (Αθήνα: Αποστολική Διακονία 1997), σ. 66.

¹² Β. Ι. Καλλιακμάνης, Ήθος και Δόγμα στη Θεία Λειτουργία. URL: https://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/commitees/liturgical/ih_kalliakmanis.pdf [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

2. Οι θεμελιώδεις θεολογικές συνιστώσες του ορθόδοξου ήθους

Μέσα στα κείμενα των Πατέρων και κυρίως μέσα από τα κείμενα των μοναχών και γενικότερα της παράδοσης των μοναστηριών τονίζεται η άρρηκτη σχέση μεταξύ άσκησης και Ευχαριστίας ως τις κύριες και θεμελιώδεις θεολογικές συνιστώσες του Ορθόδοξου Έθους. Η άσκηση του σώματος δεν αποτελεί για τον πιστό μία μόνο φυσική άσκηση με σκοπό την ευεξία του σώματος¹³. Η σωματική άσκηση αποτελεί βασικό γνώρισμα του Ορθόδοξου ήθους και κατέχει μεγάλη θέση στην πνευματική ζωή των πιστών. Η πρακτική της σωματικής άσκησης έχει βαθιές ρίζες στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. Ο ίδιος ο θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός έδειξε τη σημασία της σωματικής αυτού της πρακτικής με το παράδειγμά του κατά τη διάρκεια της νηστείας του στην έρημο. Στην Ορθόδοξη παράδοση, η σωματική άσκηση συνδέεται συχνά με τον πνευματικό αγώνα και την ανάπτυξη της πνευματικής ζωής¹⁴.

Ο σκοπός, λοιπόν, της σωματικής άσκησης είναι η επίτευξη αρετής και αγιότητας μέσω της κυριαρχίας επί των παθών και της προετοιμασίας του σώματος για να γίνει δοχείο της θείας χάρης. Ο πνευματικός αγώνας και η νέκρωση του σαρκικού φρονήματος είναι βασικά στοιχεία στην πνευματική ανάπτυξη σύμφωνα με την πίστη. Από τη στιγμή που κάποιος αφήνει πίσω του τον εαυτό του και ακολουθεί τον Χριστό, βρίσκει την αληθινή ζωή στο πνεύμα της αφοσίωσης και της υπακοής στη θέληση του Θεού. Ο ασκητικός αγώνας, που συνήθως περιλαμβάνει νηστεία, προσευχή, αυταπάρνηση και πνευματική μάχη κατά των παθών, έχει ως στόχο την επίτευξη της θείας ενότητας και της άγιας ζωής¹⁵. Κατά τη διάρκεια αυτού του αγώνα, ο ασκητής προσπαθεί να εξελιχθεί πνευματικά και να ενοποιηθεί με το Θεό, ενώ παράλληλα αναζητά την αλληλεγγύη και την αγάπη προς τον πλησίον. Αντί να επιδιώκει την επιβεβαίωση του εαυτού του ή την κοινωνική αναγνώριση, ο ασκητικός αγώνας εστιάζει στην εξέλιξη της πνευματικής ζωής και την εναρμόνιση με τη θεία βούληση. Έτσι, προσπαθεί να εφαρμόσει την εντολή του Χριστού αγάπα τον πλησίον σου, ακόμα και αν αυτός ο πλησίον είναι ο εχθρός σου¹⁶.

Η θεία Ευχαριστία από την άλλη, δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να γίνει πρόσωπο πετυχαίνοντας να αξιοποιήσει το «κατ' εικόνα», δηλαδή να χρησιμοποιήσει τη λογική και την ελεύθερη προαίρεσή του, ώστε να ακολουθήσει το θέλημα του Θεού για τον άνθρωπο και κατορθώνοντας να πετύχει το «καθ' ομοίωσιν», δηλαδή

¹³ Α. Γιάβιτις, Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος, Συλλογικός τόμος Μαρτυρία Ορθοδοξίας, (Αθήνα: εκδ. ΕΣΤΙΑ 1971), σ. 85-87.

¹⁴ Α. Γιάβιτις, Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος, Συλλογικός τόμος Μαρτυρία Ορθοδοξίας, (Αθήνα: εκδ. ΕΣΤΙΑ 1971), σ. 90.

¹⁵ Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου, Δόγμα, Πνευματικότητα και Έθος της Ορθοδοξίας, τ. Α', (Αθήνα: ΕΑΠ, 2002), σ. 28.

¹⁶ Α. Γιάβιτις, Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος, Συλλογικός τόμος Μαρτυρία Ορθοδοξίας, (Αθήνα: εκδ. ΕΣΤΙΑ 1971), σ. 91.

τη θέωση, ξεπερνώντας το θάνατο και τη φθορά του¹⁷. Μέσω της θείας Ευχαριστίας μπορεί να επιτευχθεί η πραγματική χριστιανική άσκηση. Η άσκηση στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είναι μία απλή άσκηση πειθαρχίας αλλά «μέσω της Ευχαριστίας, ο πιστός ενοποιεί την ασκητική του συνεργία με τη ζωή του Χριστού, αλληλοπεριχωρεί το ήθος του με τον τρόπο υπάρξεως της ελευθερίας και της αγάπης»¹⁸.

Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, ενώνει το Θεό με τον άνθρωπο και τον άνθρωπο με τον άλλο εν Χριστώ πιστό. Το Ευχαριστιακό ή λειτουργικό ήθος πραγματώνεται μέσα στη Θεία Ευχαριστία. Μέσα στην

«στην Ευχαριστία η οποία είναι κοινωνία αγάπης τού Σώματος τού Χριστού μεταμορφωνόμαστε και εισερχόμαστε στην κοινωνία αγάπης της Αγίας Τριάδας. Πιο συνοπτικά αυτό λέγεται ενχρίστωση και εντριάδωση τού ανθρώπου»¹⁹.

Άλλωστε για το λόγο αυτό το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας αποτελεί το μυστήριο της κορύφωσης της Θείας Λειτουργίας²⁰.

Η Θεία Ευχαριστία, επομένως, το Μυστήριο των Μυστηρίων, η πεμπτουσία της Ορθοδοξίας, συντελείται δια της συνεργείας του Αγίου Πνεύματος. Είναι αυτό, το οποίο γεννά τον Χριστό στις καρδιές των μεταλαμβανόντων αξίως το Σώμα και το Αίμα Του. Εδώ ακριβώς συνίσταται ο ρόλος του Αγίου Πνεύματος στο έργο της Οικονομίας του Χριστού: εφόσον η εν Χριστώ ζωή της Εκκλησίας δεν νοείται έξω από τα Μυστήρια, με κορυφαίο την Ευχαριστία, δεν δύναται να υπάρξει ζωή, σωτηρία, άνευ Δωρεάς Αγίου Πνεύματος. Ο Νικόλαος Καβάσιλας σημειώνει:

«Ταύτην τὴν ὁδὸν ὁ Κύριος ἔτεμεν εἰς ἡμᾶς ἐρχόμενος καὶ ταύτην ἀνέωξε τὴν πύλην εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον. Καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἀνελθὼν, οὐκ ἤνέσχετο

¹⁷ Στ. Γιαγκάζογλου, Ευχαριστία και άσκηση, ευχαριστιακή και μοναστική πνευματικότητα, Εισήγηση στην Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Σάββατο 1 Μαρτίου 2008. URL: <https://acadimia.org/perilipseis/61-efxaristia-kai-askisi-efxaristiaki-kai-monastiki-pnevmatikotita> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024] Α. Γιέφτιτς, πρ. Επισκόπου Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης, «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», Πεμπτουσία, 16 Μαΐου 2011, <https://www.pemptousia.gr/2011/05/to-orthodoxo-christianiko-ithos/> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

¹⁸ Στ. Γιαγκάζογλου, Ευχαριστία και άσκηση, ευχαριστιακή και μοναστική πνευματικότητα, Εισήγηση στην Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Σάββατο 1 Μαρτίου 2008, <https://acadimia.org/perilipseis/61-efxaristia-kai-askisi-efxaristiaki-kai-monastiki-pnevmatikotita>. Χρ. Παπαθανασίου, μητρ. Μάνης, «Περί της Θείας Μεταλήψεως». URL: <https://www.notospres.gr/aporseis/story/48487/peri-tis-theias-metallipseos>.

¹⁹ Π. Παπιτζάκης, Το ορθόδοξο ήθος - Ευχαριστιακό και ασκητικό ήθος, «Όσιος Νίκων Ο Μετανοείτε» της Ιεράς Μητροπόλεως Μονεμβασίας και Σπάρτης τ. 155. URL: <http://www.immspartis.gr/index2.html>. [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024] Ιω. Ζηζιούλας, Η κτίση ως Ευχαριστία, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, (Αθήνα: Ακρίτας, 1992), σ. 112.

²⁰ Νικόλαος Καβάσιλας, Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας, 50, PG 150, 483CD. Κ. Αγορά, Στ. Γιαγκάζογλου, Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας, τ. Α', ΕΑΠ, Αθήνα 2002, σελ.

κλείσαι, ἀλλ' ἐξ ἑκείνου διὰ ταύτης ἐπιδημεῖ τοῖς ἀνθρώποις· μᾶλλον δὲ παρέστιν αἰεὶ καὶ μεθ' ἡμῶν ἔστι καὶ ἔσται μέχρι παντός... Οὐκοῦν οὐκ ἔστι τοῦτο ἄλλο ἢ οἶκος Θεοῦ»²¹.

Ἐτσι μέσα στην Εκκλησία ο πιστός μαθαίνει να ιχνηλατήσει πάνω στον ορθόδοξο ρόλο της άσκησης που ο Χριστός δίδαξε με το παράδειγμα του και μετά από αυτόν οι Απόστολοι αλλά και άφησαν ως παρακαταθήκη με τα γραφόμενά τους και με τη βιωτή τους οι Πατέρες της Εκκλησίας. Ἐτσι το χριστιανικό ήθος αποτελεί τη συνισταμένη των δύο θεμελιωδών συνιστωσών της Θείας Ευχαριστίας και της Άσκησης. Ο Μητροπολίτης Μάνης κ.κ. Χρυσόστομος Γ' υπογραμμίζει:

«Η Θεία Μετάληψη είναι η μυστηριακή πρόγευση της Αναστάσεως, της Βασιλείας του Θεού, της εισόδου μας στη Χαρά του Νυμφίου της Εκκλησίας, του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού. Είναι ο αρραβών της μελλούσης ζωής του Παραδείσου»²².

Και ο Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας κ. Αναστάσιος προσθέτει: «Η αποστολική εμπειρία της γνώσης του προσώπου του Χριστού και της "κοινωνίας" μαζί Του παραμένει το ζωντανό βίωμα μέσα στην Εκκλησία. Και αυτή η εμπειρία εκφράζεται και διατηρείται ακμαία στην εκκλησιαστική λατρεία. Ιδιαίτέρως η Θεία Ευχαριστία δεν αποτελεί απλώς την ανακεφαλαίωση του μυστηρίου της Σαρκώσεως, της Αναστάσεως και της Πεντηκοστής, αλλά τη βίωση στο εδώ και στο τώρα του λυτρωτικού εν Χριστώ γεγονότος· θέα και ενατένιση προς τα έσχατα, όταν θα ολοκληρωθεί το Πάσχα «εν τη ανεσπέρω ημέρα της βασιλείας Του». Είναι μια μορφή μετοχής στη ζωή και στη δόξα Του»²³.

3. Η βία και η εγκληματικότητα: ένα σύγχρονο κοινωνικό ζήτημα και πώς αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί από τη σκοπιά του Ορθόδοξου Χριστιανού

Ο Ορθόδοξος Χριστιανός καλείται να αντιμετωπίσει πολλές προκλήσεις και προβλήματα της καθημερινής ζωής και της κοινωνίας που ζει κάθε φορά. Η ζωή του δεν έχει ως πυξίδα μία ηθικιστική συμπεριφορά ούτε πρέπει να διαπνέεται από το δικανικό πνεύμα του Χριστιανισμού της Δυτικής Εκκλησίας. Άλλωστε ο Χριστιανός δεν βλέπει φίλους και εχθρούς γύρω του αλλά μόνο αδελφούς του. Πώς, όμως δύναται να αντιμετωπίσει τη βία και την εγκληματικότητα χωρίς ο ίδιος να ασκήσει βία;

²¹ Νικόλαος Καβάσιλας, Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας, PG 150, S04CD.

²² Χρ. Παπαθανασίου, μητρ. Μάνης, «Περί της Θείας Μεταλήψεως». URL: <https://www.notospress.gr/aropseis/story/48487/peri-tis-theias-metalipseos>. [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

²³ Αν. Γιαννουλάτος, «Ευχαριστία, διακονία, μαρτυρία σε Αλληλοπεριχώρηση». URL: <https://porefthentes.gr> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

Σε κάποιους θα φαινόταν άκρως ουτοπικό να λέγεται ότι η αντιμετώπιση της βίας μπορεί να γίνει χωρίς τη χρήση βίας άλλωστε για την Ορθόδοξη Εκκλησία δεν υφίσταται καμία συζήτηση ότι μπορεί να υπάρξει οποιαδήποτε μορφή βίας αποδεκτή από έναν Χριστιανό. Είναι όμως αποδεκτό ότι ο άνθρωπος λόγω της αμαρτίας των πρωτοπλάστων έχει αποκτήσει ροπή προς την αμαρτία. Φυσικά, όλοι γνωρίζουν ότι η βία φέρνει βία και δεν αποτρέπει την εγκληματικότητα αντίθετα αποτελεί το «λίπασμα» για να μπορέσει η εγκληματικότητα να ισχυροποιηθεί και να εξαπλωθεί σε μεγαλύτερο μέρος της Κοινωνίας. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις βίας που έχει να επιδείξει η Δυτική Εκκλησία, είναι η Ιερά Εξέταση με τα βασανιστήρια με όποιον δεν συμφωνούσε με τις απόψεις της, οι σταυροφορίες²⁴ αλλά και στην Ορθόδοξη Εκκλησία ή καλύτερα στην Εκκλησία τον 8ο αιώνα έχουμε την Εικονομαχία.

Η απάντηση στη βία είναι τα λόγια του Χριστού, «ὅστις σε ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου ἀγὼν, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»²⁵. Με αυτά τα λόγια του θεανθρώπου γίνεται η πρόληψη του κακού και μπαίνει ένα τέλος στο φαύλο κύκλο που γεννιέται από τη βία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της μη βίας στη βία ήταν η στάση του Αγίου Διονυσίου Ζακύνθου που συγχώρεσε το φονιά του αδελφού του δεν ζήτησε την τιμωρία του και τη σύλληψή του από τους αστυφύλακες.

Άρα, η Εκκλησία αφού είναι αντίθετη στη βία και στην Εγκληματικότητα γιατί προσεύχεται για τους στρατιώτες στον πόλεμο. Η Εκκλησία ανέχεται τον αμυντικό πόλεμο γιατί οι πιστοί μάχονται για την προστασία της πίστης τους, για τα όσια, τα ιερά τους και για την πατρίδα τους. Ο καθηγητής Μαντζαρίδης γράφει σχετικά:

«Το Ευαγγέλιο του Χριστού δεν αφήνει περιθώρια για δικαίωση του πολέμου. Και η Εκκλησία δεν παρουσίασε ποτέ διδασκαλία για «δίκαιο πόλεμο», γιατί ο πόλεμος έχει πάντοτε στην βάση του κάποια η κάποιες αδικίες. Αναγκάστηκε όμως να ανεχθεί κατ' οικονομίαν ως «έλαττον κακόν» τον αμυντικό πόλεμο, στον οποίο καταφεύγει εξ ανάγκης ο προκαλούμενος η αδικούμενος και καταδυναστευόμενος, προκειμένου να περισώσει σπουδαιότερα πράγματα. Παρόλα αυτά το «έλαττον κακόν» εδώ είναι πολύ σχετικό. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μεγαλύτερη αμαρτία από τον πόλεμο, γιατί αυτός σχεδόν ανεξαιρέτως παρασύρει όλους σε ηθική συμμετοχή στους φόνους Όλοι επιθυμούν από την πλευρά τους την νίκη. Γι' αυτό και όσοι ακόμα δεν φονεύουν συνεννοούνται για τους φόνους σε βάρος των αντιπάλων. Το τραγικότερο μάλιστα φαινόμενο είναι ότι σήμερα με την τηλεόραση ο

²⁴ Γ. Ι. Μαντζαρίδης, Το Ευαγγέλιο του Χριστού δεν αφήνει περιθώρια για δικαίωση του πολέμου, 24 Αυγούστου 2018. URL: <https://www.pemptousia.gr/2018/08/to-evangelio-tou-christou-den-afini-perithoria-gia-dikeosi-tou-polemou> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]. Α. Γιέφτις, πρ. Επισκόπου Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης, «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», Πεμππουσία, 16 Μαΐου 2011. URL: <https://www.pemptousia.gr/2011/05/to-orthodoxo-christianiko-ithos/>. [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

²⁵ Ματθ. 5,39

πόλεμος γίνεται και ενδιαφέρον θέαμα, που «απολαμβάνει» ο άνθρωπος με γαλήνη και απάθεια στην θαλπωρή του σπιτιού του»²⁶.

Η Εκκλησία, αν και δέχεται και επαινεί τον ηρωισμό σε έναν πόλεμο, συνεχίζει να καταδικάζει τη βία, την εγκληματικότητα και εν γένει τον πόλεμο. Ο Μέγας Αθανάσιος σημειώνει: «Φονεύειν ουκ ἔξεστιν, ἀλλ' ἐν πολέμοις ἀναιρεῖν τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐννομον καὶ ἐπαινῶν ἀξιον. Ὡστε το αὐτό κατὰ τι μὲν καὶ κατὰ καιρόν ουκ ἔξεστι, κατὰ τι δὲ καὶ ευκαίρως ἀφίεται καὶ συγκεχώρηται»²⁷.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία δέχεται ότι η Βία και η Εγκληματικότητα υπάρχει λόγω της αμαύρωσης του κατ' εικόνα μας με το Θεό. Το κακό δεν υπάρχει οντολογικά αλλά λόγω της απομάκρυνσης του ανθρώπου από το Θεό. Μόνο, αν η οικογένεια γαλουχήσει τα παιδιά της μέσα στην εν Χριστώ θεία Αποκάλυψη θα μπορέσει να εκλείψει η Βία και η Εγκληματικότητα που αποτελεί συνέπειες αυτής. Η προσευχή των πιστών και η ενεργός ζωή τους στη Εκκλησιαστική ζωή είναι η μόνη λύση εναντίον της εγκληματικότητας και της παύσης της Βίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από την εργασία αυτή έγινε φανερό ότι το Ορθόδοξο ήθος δεν είναι κάποιοι ηθικιστικοί κανόνες αλλά το αποτέλεσμα μίας ζωντανής σχέσης, μυστηριακής και ασκητικής του πιστού με τον Χριστό. Αυτό δεν σημαίνει ότι το Ορθόδοξο Ήθος κτίζεται πάνω σε έναν απόλυτο Χριστομονισμό αλλά πάνω στην Αγία Τριάδα και στην ένωση του ανθρώπου με τις άκτιστες ενέργειες του Θεού.

Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της ορθής υιοθέτησεως των θείων δογμάτων, με συμμετοχή του πιστού στη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας και φυσικά στη άσκηση με βάση τις χριστιανικές αρχές που ο ίδιος ο Χριστός μας δίδαξε, νηστεία, προσευχή και εγκράτεια.

Τέλος, το Ορθόδοξο Ήθος μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για τη βία και την εγκληματικότητα. Σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει η αγωγή των παιδιών μέσα σε ένα κλίμα χριστιανικό, χωρίς ακρότητες με πραγματική μυστηριακή ζωή και οι ίδιοι οι γονείς να αποτελούν παράδειγμα για τα παιδιά τους, όπως αναφέρει ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

²⁶ Γ. Ι. Μαντζαρίδης, Το Ευαγγέλιο του Χριστού δεν αφήνει περιθώρια για δικαίωση του πολέμου, 24 Αυγούστου 2018. URL: <https://www.pemptousia.gr/2018/08/to-evangelio-tou-christou-den-afini-perithoria-gia-dikeosi-tou-polemou/> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]

²⁷ Αθανάσιον Αλεξανδρείας, Επιστολή προς Αμόν, PG 26,1173B.

BIBLIOGRAPHY

SOURCES:

1. Αγορά, Κ., Γιαγκάζογλου, Στ., Λουδοβίκος, Ν. Στ. Φωτίου, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας, τ. Α', ΕΑΠ, Αθήνα 2002.
2. Α. Γιέφτιτς, *πρ. Επισκόπου Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης*, «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», Πεμπτουσία, 16 Μαΐου 2011. URL: <https://www.pemptousia.gr/2011/05/to-orthodoxo-christianiko-ithos> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024].
3. Βασίλειος Καισαρείας, *Περί του Αγίου Πνεύματος προς τον εν αγίοις Αμφιλόχιον επίσκοπον Ικονίου*, ed. B. Pruche, Basile de Césarée, Sur le Saint-Esprit, 2nd edn
4. Βασίλειος Καισαρείας, *Ασκητικά Διατάξεις*, PG 31, 295-1325.
5. Γιαγκάζογλου, Στ., *Πρόσωπο και ετερότητα*, (Αθήνα: Ίνδικτος, 2006).
6. Γιαγκάζογλου, Στ., «Ευχαριστία και άσκηση, ευχαριστιακή και μοναστική πνευματικότητα, Εισήγηση στην Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Σάββατο 1 Μαρτίου 2008. URL: <https://acadimia.org/perilipseis/61-efxaristia-kai-askisi-efxaristiaki-kai-monastiki-pnevmatikotita>
7. Γιανναράς, Χρ., *Η ελευθερία του ήθους*, (Αθήνα: Ίκαρος 2002).
8. Γιαννουλάτος, Α., «Ευχαριστία, διακονία, μαρτυρία σε Αλληλοπεριχώρηση». URL: <https://porefthentes.gr/%CE%B5%CF%85%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B7/> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]
9. Γιαπιτζάκης, Π., «Το ορθόδοξο ήθος - Ευχαριστιακό και ασκητικό ήθος, «Όσιος Νίκων Ο Μετανοείτε» της Ιεράς Μητροπόλεως Μονεμβασίας και Σπάρτης τ. 155. URL: <http://www.immspartis.gr/index2.html>.
10. Γιέβτιτς, Α., «Το Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος», Συλλογικός τόμος Μαρτυρία Ορθοδοξίας, (Αθήνα: Εστία 1971).
11. Δεσπότης, Σ., «Φιλοσοφική και χριστιανική ηθική», στο Α. Αντωνόπουλος και Σ. Δεσπότης (επιμ.), *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας*, Γ', Διαχρονικές Συνιστώσες της χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία, ΕΑΠ, Πάτρα 2008.
12. Ευχή του Αγίου Βαπτίσματος. URL: https://foteinos-ixnilatis.blogspot.com/2018/11/blog-post_6.html
13. Ζηζιούλας, Ι., *Η κτίση ως Ευχαριστία*, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα τής Οικολογίας, (Αθήνα: Ακρίτας 1992).
14. Ισαάκ ο Σύρος, *Τα ευρεθέντα ασκητικά*, ΠΔ'.
15. Καλλιακμάνης, Β. Ι., «Ήθος και Δόγμα στη Θεία Λειτουργία». URL: https://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/committees/liturgical/ih_kalliakmanis.pdf
16. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατηχήσεις*, Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων, τ. 39, εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1997.
17. Μαντζαρίδης, Γ. Ι. «Το Ευαγγέλιο του Χριστού δεν αφήνει περιθώρια για δικαίωση του πολέμου», 24 Αυγούστου 2018. URL: <https://www.pemptousia.gr/2018/08/>

- to-evangelio-tou-christou-den-afini-perithoria-gia-dikeosi-tou-polemou/[Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024]
18. Μητσόπουλος, Ν., Θέματα Ορθόδοξου Ηθικής Θεολογίας Α΄: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Χριστιανικής Ηθικής, Αθήνα 1993.
 19. Νικόλαος Καβάσιλας, Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας, PG 150, 35-1450.
 20. Παπαθανασίου, Χρ. μητρ. Μάνης, «Περί της Θείας Μεταλήψεως». URL: <https://www.notospress.gr/apopseis/story/48487/peri-tis-theias-metalipseos>. [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024].
 21. «Υπέρ της του κόσμου ζωής. Το κοινωνικό ήθος της Ορθόδοξης Εκκλησίας», μτφρ. Νικόλαος Ασπρούλης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα. URL: <https://www.goarch.org/el/social-ethos> [Ημ. Ανάκτησης 15 Αυγούστου 2024].